

**INSTITUTIONEN FÖR
FILOSOFI, LINGVISTIK OCH VETENSKAPSTEORI**

MODER(N) MYT

En Jungiansk arketypsanalys av myten om Persefone

Författare Johanna Smedberg

Examensarbete:	15 hp
Program:	Liberal Arts, kandidatprogram
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt/2018
Handledare:	Moa Ekbohm
Examinator:	Felix Larsson

Abstract

Uppsats/Examensarbete:	15 hp
Program och/eller kurs:	Liberal Arts, kandidatprogram
Nivå:	Grundnivå
Termin/år:	Vt 2018
Handledare:	Moa Ekbom
Examinator:	Felix Larsson
Nyckelord:	Mytologi, Arketyp, Jung

Denna uppsats ämnar belysa den subjektiva naturen hos Carl Gustav Jungs arketypsteori. Jung använder sig av arketypiska karaktärer som under århundraden överlevt i myter och som även i modern tid har viss relevans för psykoanalysen. Det Jung kallar för individuationsprocessen kan underlättas genom personifiering och exemplifiering av underliggande psykologiska arketyper. Detta projekt syftar till att diskutera Jungs förklaringsmodell och dess inflytande på individens syn på omvärlden och dess plats i den. Med hjälp av både primär- och sekundärlitteratur jämför jag de mytologiska karaktärerna i myten om Persefone och använder mig av Jungs arketypsbegrepp. Jag närmar mig särskilt Jungs teorier kring Den Stora Modern och symboliken kring denna. Symboliken i de arketypiska motiven är återkommande och förekommer även inom mytologin, vilket blir tydligt i de kvalitativa jämförelserna i uppsatsen. Slutligen gör jag en arketypsanalys med hjälp av både symbolik och Jungs arketypsbegrepp. Genom att studera den genomgående symboliken blir likheterna mellan Jungs arketyper och de mytologiska karaktärerna tydlig. Min uppsats drar paralleller mellan mytologi, antik filosofi och samtida film och litteratur för att peka på mönster som återkommer och verkar vara gränsöverskridande. Även om Jungs teorier blivit kritiserade för sin subjektivitet, blir det tydligt i denna text att hans bidrag till psykoanalysen var värdefullt.

1. Inledning	4
1.1 Syfte och frågeställning	4
1.2 Metod och material	5
1.3 Bakgrund och tidigare forskning	6
2. Presentation av Arketypsteorin	9
2.1 Carl Gustav Jung	9
2.2 Jungiansk psykoanalys, arketyperna	10
3. Grekisk mytologi	14
3.2 Arketyper inom mytologin	16
3.3 Gudinnetriaden	19
4. Den Gamla Visa, Modersarketyper	20
4.1 Kore, Persefone och Demeter	21
4.2 Symbolik	22
4.3 Analys	23
5 Egen läsning av Persefone och individuationsprocessen	25
6. Avslutning	27
Slutord	30
Källförteckning	31

1. Inledning

I den nyaste versionen av mytologisk litteratur blir läsaren redan i inledningen varse om hur författaren Stephen Fry ställer sig till den grekiska mytologin.

There is absolutely nothing academic or intellectual about Greek mythology;
it is addictive, entertaining, approachable and astonishingly human¹

Att den är lättillgänglig, underhållande och rent utsagt beroendeframkallande behöver han inte övertyga den här författaren om, förhoppningsvis inte heller denna uppsats eventuella läsare. Jag ställer mig dock kritisk till att det inte skulle gå att göra vetenskap av just ett sådant ämne. Bakom det uttalandet har jag den schweiziske psykologen Carl Gustav Jung som gjorde karriär i just detta.

Genom att exemplifiera karaktärer ur den grekiska mytologin formulerade han vad han benämnde som arketyperna. Dessa skulle agera symboliska ramverk för att tyda och tolka sina patienters drömmar i hopp om läkning. Denna arketypsteori med sin symbolik har allt med människan och hennes uppfattning om omvärlden att göra vilket, enligt Stephen Fry, även mytologin har. Den tydliga länken mellan myt och arketyper utgör således grunden för mitt arbete.

Av de tolv Olympiska gudarna är inga lika intressanta, eller relevanta, som de gudarna som ej fick en plats på berget Olympus. I underjorden hittar vi Hades, Hekate och Persefone, de dödas drottning. Historien om Persephones ankomst till Underjorden innehåller för människan högst relaterbar symbolik och vittnar om en mognadsprocess sällan skådad i den grekiska mytologin. Av den anledningen är hennes historia relevant för ämnet denna uppsats har för avsikt att diskutera.

I all sin enkelhet är citatet ovan en paradox. Att något är underhållande och mänskligt utesluter inte möjligheten till akademiska angrepp. Det ger snarare det hela ytterligare en dimension, vilket i sin tur gör mytologin och dess inverkan än mer intressant och relevant för vidare studier. Även om våra enskilda tolkningar är uppenbart subjektiva, finns det en grundläggande objektiv natur värd att belysa.

1.1 Syfte och frågeställning

Uppsatsen ämnar att med hjälp av jungiansk arketypsteori diskutera kring myten om gudinnan Persefone. Jag kommer med denna bakgrund att fördjupa mig i Jungs arketyper Den Stora Modern. En grundlig analys av Jungs arketyper visar att mytologiska väsen kan användas som

¹ Fry 2017, vii

representationer av inre "ramar" som vi själva tillger liv och mening. De frågeställningar som jag utgått ifrån är:

1. Kan arketypteorin vara en rimlig förklaringsmodell för oss och vår plats i världsalltet under premissen att den är just subjektiv?
2. Kan arketypteorin ha relevans i en mer eller mindre modern kontext?
3. Finns det en möjlighet att den återkommande symboliken i mytologin har större betydelse än den mytologiska berättelsen i sig?

Syftet med uppsatsen är att diskutera kring det mänskliga behovet att förklara omvärlden och hur arketyperna är exempel på ett sådant försök. Jag vill även lyfta problematiken med arketypteorins subjektiva natur.

I boken *Arketyperna och litteraturen* (1993) diskuterar Torsten Rönnerstrand kring arketyperna ur ett litterärt perspektiv. Hans kritiska invändningar mot arketyptypsbegreppets vetenskapliga status gör diskussionen kring behovet av arketyperna än mer nyanserad och förefaller viktig då jag uteslutande kommer att arbeta med litterära gestaltningar av arketyperna, i synnerhet genom Robert Graves omfattande analytiska verk *The Greek Myths* (1955). Parallellt med Graves kommer jag läsa gestaltningar av både Hesiodos och Stephen Fry för ytterligare historiska och moderna perspektiv. Dock syftar denna uppsats inte till att analysera en given text. Jag kommer att angripa en mytologisk berättelse som har skildrats av många författare.

Tillsammans med Robert Graves berättelser om den grekiska mytologin vill jag redogöra för Jungs arketypteori gällande Den Stora Moderns arketyptyp, i synnerhet gällande myten kring Persefone.

Människans behov av att förklara omvärlden innefattar även behovet att förstå och förklara henne själv och hennes plats i världsalltet. Arketyptypsbegreppet erbjuder en möjlighet att kunna formulera sig kring sådant som ännu ej är förklarat genom att använda sig av symboliken kring myter och återkommande mönster. Jag kommer att tala kort om betydelsen av begreppet symbol och dess betydelse för arketypteorin.

Jag kommer att göra en sammandragen men viktig etymologisk redogörelse för namn och begrepp som förekommer på originalspråk för att ytterligare fördjupa mig i den grekiska mytologiska historien.

1.2 Metod och material

Eftersom jag har för avsikt att använda mig av en kvalitativ metodik där jag främst undersöker det litterära materialet, så ämnar jag sätta Jungs arketyptypsbegrepp i relation till texter ur den grekiska

mytologin. Som stöd i processen använder jag mig av Rönnerstrand som på ett kritiskt sätt granskar andra litterära verk ur ett arketypiskt perspektiv och erbjuder således både analytiska och kvalitativa hjälpmedel. Utöver dessa gör jag läsningar av historiska verk som Hesiodos *Theogonien* som dateras till ca. 700 f.Kr.² Jag gör även nedslag i *De Homeriska Hymnerna*, som sannolikt dateras till ca 500-600 f.Kr och som tillskrivs Homeros.³ Båda svenska översättningarna jag använt mig av är skriva av Ingvar Björkeson (utgivna 2003 respektive 2004). Jag gör även en läsning av en diktsamling som benämns som *The Orphic Hymns*, översatt till engelska av Anastolos N. Athanassakis och Benjamin M. Wolkow (2013). Tyvärr finns ingen svensk översättning till denna textsamling. För en modernare skildring vänder jag mig till författaren Stephen Fry som skrivit den skönlitterära boken *Mythos - The Greek Myths Retold* (2017).

Jag kommer även att redogöra för centrala begrepp i jungiansk psykoanalys såsom arketyp, det kollektivt omedvetna och individuationsprocess då de är relevanta för ämnet i denna text. Jung arbetar med många inom psykologin kända begrepp, men som inte är av relevans för denna uppsats, således kommer jag att begränsa dessa utlägg.

1.3 Bakgrund och tidigare forskning

Som bakgrund för Jungs tankar om arketyper ligger vad han kallar för individuationsprocessen. En övergripande definition på individuationsprocessen kan beskrivas som en självförverkligande process där man integrerar det medvetna med det omedvetna. Det har beskrivits som den dynamiska vågrörelsen som hela tiden lyfter fram bitar från det omedvetna upp i medvetandet för att bearbetas med syftet att genom denna process bli en ”hel” individ. Individuationsprocessen är invecklad och är central för Jungs lära. Jag kommer att använda mig av den ovan beskrivna definitionen och därmed avgränsa vidare utläggningar som lyfts fram genom åren och benämningar som ”mönster”, ”förebilder” eller ”modeller” har använts. Den jungianska analytiska psykologin är bara ett exempel på människans försök till att förklara och kategorisera sig själv.

En tidig användning av ordet arketyp kommer från Platon. Hans tankar om idévärlden ligger nära senare teoretikers försök till att förklara det omedvetna och alltings bakomliggande mönster. Hans grottlignelse i dialogen Staten har liknande drag, där hans föreliggande tanke är att alla föremål eller egenskaper har en gemensam idé.⁴ Platon beskriver ett scenario där fångar i en grotta ser skuggor av föremål som bärs omkring bakom dem. Han säger att fångarna förmodligen skulle börja namnge

² Olsson 1990, s.16

³ Olsson 1990, s.21

⁴ 514a–521b, Platon, Staten, Bok 7

dessas skuggformer och tävla om vem som kan komma närmast sanningen om vad de egentligen tittar på.

Dessa skuggor har arketyperiska drag, dock verkar det som om Platons och Jungs idé kontra arketyper ändå är något skilda åt. Platons idéer har en statisk natur, de är perfekta. Liksom arketyperna finns de ständigt närvarande, men de är inte offer för yttre påverkan utan förblir statiska. Jungs arketyper verkar ha ett långt mer dynamiskt förhållningssätt. De är i stort sett permanenta, men ändå föränderliga beroende på erfarenheter och förändringar i omvärlden. De ter sig olika för olika individer, utefter exempelvis var i individuationsprocessen individen befinner sig. En platonsk idé, eller form, å andra sidan förblir densamma.

Ordet arketyper härstammar från två sammansatta grekiska ord, *arche* (ἀρχή)⁵ och *typos* (τυπος)⁶. *Arche* översätts till börjar eller ursprung, på engelska "source of action". *Typos* har översatts till ihålig form, replika, bild eller mönster. Tillsammans bildar de *archetypos* (ἀρχέτυπος)⁷, som översätts till ideal, mönster, form eller "så som det egentligen var".

Etymologin kring begreppet arketyper är i vanlig ordning flertydig och i viss mån omdiskuterad. Jung själv skriver i korrespondens med sin engelska översättare 1957 att tyska, engelska och även grekiska ord kan uppfattas och betyda olika saker. Han skriver att då hans formuleringar kring arketyperna går i linje med Kant och Platons respektive tankar om kategorier, idévärld och så vidare, är en särskild definition nödvändig. Han skriver

Where I speak of "Idee," it always means something similar to Kant and Plato. At all events, when I speak of "Vorstellung" I mean about the contrary of what the German "Idee" is. It might therefore be advisable to explain by a special note that the German "Idee" is meant in the Platonic or Kantian way and not in its colloquial English meaning.⁸

Fortsättningsvis är det även denna förklaring jag kommer att arbeta utefter. Denna brevväxling tydliggör att Jung inte med lätthet översätter begrepp såsom form, arketyper och idé. Särskilt inte dessa begrepp som förekommit så långt bak i tiden som hos Platon, som själv hade teorier om dess betydelse. Jung har uppenbarligen närmat sig begreppet arketyper på ett visuellt sätt och gör med detta i åtanke ett slutgiltigt uttalande i sitt brev. Han förklarar hur han tänkt sig arketyperna;

⁵ ἀρχή A, b. Liddell & Scott.

Jag kommer genomgående använda mig av Liddell och Scott som lexikon för begrepp och ord som omnämns i originalspråk.

⁶ τυπος A.III, VI, VII Liddell & Scott

⁷ ἀρχέτυπος A.III Liddell & Scott

⁸ Dominey 1977, s.106

As the products of imagination are always in essence visual, their forms must, from the outset, have the character of images, which is why, following St. Augustine, I call them "archetypes."⁹

Det är alltså den bildliga aspekten av arketyp som är viktigt för Jung. Enligt Jung kan mytologiska associationer återfinnas i drömmar. Även neuroser och psykosor kan fungera som kanaler för bortglömd kunskap som kan tydliggöras med hjälp av exempelvis myter och mytbildning.¹⁰

Erik Nisser skriver i ett nyhetsbrev från Centrum för Jungiansk Psykologi under rubriken *På väg mot en drömpsykologi* (2005) om jungiansk drömtolkning och betydelsen av symboler.¹¹ Han särskiljer mellan symboler och tecken och menar att symboler visar på "något mer än medvetandet just då kan greppa". Till skillnad mot tecken som har en kollektivt och medvetet överenskommen innebörd, så är symboler relativt gåtfulla med möjligheten att bara delvis uttrycka det för stunden bästa möjliga alternativet eller förklaringen. I förhållande till individuationsprocessen är symboler viktiga för rörelsen mellan det medvetna och det omedvetna. Det som en individ ännu inte kan tolka eller förklara i sitt medvetna, behöver symboler för att gestalta och ge uttryck för det som uppkommer från det omedvetna. Symboler är också, enligt både Jung och Nisser, något arketypiskt. De fungerar som en duk på vilken varje enskild mänsklig individ projicerar mening. Nisser skriver

Men blotta naturtillstånden tillfredsställer inte människan i längden, då det per definition är kollektivt och detta motsätter sig individuationsprincipen, som strävar efter största möjliga förverkligande av den enskilda människans unika potential. Människan behöver mening, och vad som alstrar mening är symbolen.¹²

Fortsättningsvis kommer jag att använda mig av definitionen ovan av symboler och dess betydelse för arketypsteorin och individuationsprocessen.

Den etymologiska härkomsten av ordet symbol stammar från det grekiska ordet σύμβολον¹³ som har översatts främst som "två korresponderande delar". Denna översättning antyder att delarna skulle kunna representera avsändare och mottagare i en given situation. En möjlig läsning av detta med hjälp av den Jungianska skolan kan vara att avsändaren är arketypen som framträder och mottagaren är individen som uppfattar den. Jag kommer hålla mig till denna förklaringsmodell.

⁹ Dominey 1977, s.106

¹⁰ Jung, Kerényi 1941, s.85

¹¹ Nisser, CJP Dec 2005

¹² Nisser, CJP Dec 2005

¹³ σύμβολον A, b.4 Liddell & Scott

2. Presentation av Arketypsteorin

För att diskutera kring Jungs arketyper måste vi först definiera vad han menade med ”det kollektivt omedvetna”. Rönnerstrand skriver att

Denna teori innebär att det i människans psyke finns ett nedärvt, för alla människor gemensamt skikt och att detta skikt består av genetiskt bestämda mönster som tenderar att styra våra tankar, känslor och föreställningar i likformiga banor.¹⁴

Psyke i detta citat syftar till det individuella omedvetna och inte det kollektiva omedvetna, där arketypsteorin grundas i. Han hänvisar till detta underliggande skikt och menar att det utgör basen där arketyperna existerar. Det är alltså psykiska ramverk som finns i vårt kollektivt omedvetna. Det blir enligt Jung ett förutbestämd skrov som på något sätt strukturerar hur vi upplever omvärlden.

En viktig markering som Jung gör är att arketyperna inte är enskilda händelser eller personer. De är inte heller enbart subjektivt påverkade utifrån individens personliga upplevelser, utan de finns inbäddade i vårt kollektivt omedvetna.

2.1 Carl Gustav Jung

Carl Gustav Jung (1875-1961) var en schweizisk psykiater och psykolog samtida med Sigmund Freud, som han även arbetade tillsammans med under en period. Jungs bidrag till psykoanalysen inkluderar myntande av olika personlighetsbegrepp som introvert och extrovert, men också arketypsbegreppet som denna uppsats ämnar utreda. Jung exemplifierar sina teorier om arketyperna genom till exempel myter.

Jung tolkade vad han kallar de ”sjäsliga processerna”, till exempel individuation, som resultat av flera olika drivkrafter. Freuds inställning var att makthunger eller sexuella skäl var orsaken till sporrandet av individuationsprocessen, medan Jung hävdade att motiven låg i människans omedvetna och därför var dels mer diffusa, dels mer allmängiltiga. Skillnaden mellan Jung och hans föregångare blir tydligt i användningen av begreppet *libido*. Rönnerstrand skriver

Freud identifierade detta begrepp med Eros, dvs sexualiteten. Jung däremot använde termen libido för att beteckna en ospecificerad psykisk energi, som visserligen kan framträda i form av sexualitet, men som lika gärna kan manifesteras sig i form av religiösa, intellektuella eller sociala behov.¹⁵

¹⁴ Rönnerstrand 1993, s.11

¹⁵ Rönnerstrand 1993, s.10

Jung förefaller ha en mer symbolisk metod, medan Freud har ett mer biologiskt tillvägagångssätt.¹⁶ Det är således det symboliska som ligger i fokus för denna uppsats.

2.2 Jungiansk psykoanalys, arketyperna

Enligt Jung är det omedvetna en samlingsplats för gömda, glömda eller förträngda händelser, dess funktion är viktigt tack vare dessa bortglömda upplevelser.¹⁷ Jung skriver, att det personliga omedvetna som är individuellt för var och en, ändå vilar på ett djupare plan som bär upp oss alla. Detta plan drar inte från enbart personliga upplevelser eller är individuellt på något sätt, utan det är medfött. Det är detta plan som är det kollektivt omedvetna. Det får definitionen kollektivt eftersom att Jung anser det vara universellt och gränsöverskridande. Till skillnad från psyket eller ens egna personliga omedvetna, verkar det vara densamma överallt och för alla människor. Jung menar att en gemensam "suprapersonal nature" är närvarande, alltså något som överstiger individen och är gällande för alla människor.¹⁸ Han skriver att det personliga omedvetna, även kallat psyket, är det som är privat för var och en. Det är innehållet i det kollektiva omedvetna som är det Jung kallar för arketyper.¹⁹ Han menar att man även använt sig av symboliska figurer och liknande med syfte att kunna härleda och förklara omvärlden. Dessa symboler kan med fördel även nyttjas på innehållet i det undermedvetna. Jung pekar på att det psykologiska innehållet i till exempel mytologin över tid har bearbetats av människor genom individuationsprocessen. Arketyper, enligt Jung, är något ur det omedvetna, som förs till ytan och förändras i det medvetna. Genom att det har blivit medvetet, alltså blivit uppfattat, färgas det av individens personliga medvetna.²⁰

Vi kan alltså namnge arketyperna och prata om dess mening, men bara principiellt och inte som en fullständig manifestation. Själva arketyperna räcker inte till för att nå helhet. Individuationsprocessen och dess påverkan på en individ är beroende av mängder av olika faktorer, till exempel uppväxtmiljö eller relationen med en förälder.²¹

Med tiden ändras dock Jungs teorier kring arketyperna. Enligt Rönnerstrand är arketypsbegreppet självt under ständig konstruktion och svår att definiera då Jung själv ständigt utvecklade det under sin karriär.²² I denna uppsats arbetar jag dock med den ovan beskrivna teorin.

¹⁶ Rönnerstrand 1993, s.22

¹⁷ Jung 1972, s.2

¹⁸ Jung 1972, s.2

¹⁹ Jung 1972, s.3

²⁰ Jung 1972, s.4

²¹ Jung 1972, s.13

²² Rönnerstrand 1993, s.26

Jung beskriver mängder med arketyper, men de är så många till antalet att jag gör en begränsning till de fyra av dem som utgör det viktigaste ramverket för individuationsprocessen. De som beskrivs tydligast i de texter jag tittat på är Skuggan, Den Gamle Vise (som implicerar en fadersgestalt) eller Den gamla visa (som implicerar en modersgestalt, även kallad Den Stora Modern), Anima/Animus och Självvet, vilket Jung även benämner som Helheten.

Skuggan

Skuggan symboliserar det omedvetna och primitiva, animaliska drifter, enligt Jung. I drömmar kan den visa sig som rovdjur, men kan även framträda som mänskliga gestalter, då av samma kön som den drömmande.²³ Rönnerstrand skriver att Skuggan är den arketyper som Jung menar dominerar det första stadiet av individuationsprocessens återforening med det omedvetna.²⁴ Skuggan är de delar av oss själva som vi förnekar eller inte vill kännas vid. I litteraturen hittar vi skuggaspekten tydligt i berättelser som ”Dr. Jekyll & Mr. Hyde”, i vilken Mr. Hyde visar sig vara Dr. Jekyll själv i sitt allra mest primitiva och brutala tillstånd. I Jungs individuationsprocess kommer man till slut behöva möta sin skuggsida för att integrera den och nå helhet, även kallat Självvet. I enlighet med tidigare nämnda dualism får vi anta att även positiva egenskaper finns inbäddade i Skuggans arketyper, eventuellt en skapande eller kreativ instinkt.

I *Arketyperna och Litteraturen* (1993) kan vi läsa att även begrepp som vänster kan symbolisera Skuggan.²⁵ I modern kontext kan vi i serien ”Dexter” (höger på latin) se att huvudkaraktären är av synnerligen sinister (vänster på latin) natur och förefaller vara två personer. Det skulle rimligtvis kunna vara hans skugga som tydligt framträder. Rönnerstrand skriver att eftersom det omedvetna är otillgängligt för oss att direkt se själva, så är det även principiellt otillgängligt för språket.²⁶ Både Rönnerstrand och jag anser att det omedvetna därför närmast nås med symboliska medel, då det ofta kan förefalla svårt att förklara något man ännu ej fullständigt känner till.

Anima/Animus

Detta är det andra stadiet i individuationsprocessen. Anima utgör den kvinnliga själskomponenten som finns i varje man, enligt Jung. Animus är den manliga komponenten i varje kvinna. I drömmar manifesteras Anima/Animus som det motsatta könet, den kan också projiceras på en partner av det

²³ Rönnerstrand 1993, s.117

²⁴ Rönnerstrand 1993, s.14

²⁵ Rönnerstrand 1993, s.118

²⁶ Rönnerstrand 1993, s.125

motsatta könet, bland annat i erotiska relationer. Projicering är återkommande hos Jung och blir särskilt tydlig i Moderns arketyper.

I Star Wars-filmerna möter vi karaktären Luke Skywalker. Han är anspråkslös och naiv och bosatt på ökenplaneten Tatooine. I filmen möter Luke en skuggaspekt i den onde Darth Vader. Vader är brutal, slug och står för allt mörkt och illavarslande som Luke avskyr. Luke möter ytterligare en skuggaspekt i karaktären Han Solo. Solo är kaxig och världsvan, en skicklig pilot och inte helt laglydig. Ju längre in i berättelsen vi kommer, desto mer tar han till sig och lär sig av sina skuggor. Luke får även möta sin Anima, sin syster Leia.

Den gamla visa (Den stora modern)

I boken *The Four Archetypes* skriver Jung att etiologin bakom hur Modern uppfattas måste delas in i två grupper. 1) Egenskaper som är närvarande i Modern själv och 2) egenskaper som hon bara till synes har men som egentligen är mer eller mindre arketyperiska drag projicerade på henne av den som upplever henne.²⁷

Modern kan symbolisera en representation av målet för vår längtan efter frälsning. Hon kan också representera något som påkallar tillgivenhet eller vördnad, till exempel en kyrka, en stad eller ett land. Jorden, havet, månen eller underjorden kan också vara moderssymboler. Det kan även vara en plats som exempelvis Paradiset.

Modersarketyper är ofta associerade med fertilitet eller bördiga platser. Jung skriver att ihåliga objekt kan symbolisera Modern, så som grottor eller cirklar, den tydligaste symbolen är emellertid livmodern.²⁸ Modersarketyper kan även symbolisera beskydd av olika slag.

Det finns en tydlig ambivalens i meningen bakom dessa symboler. Månen och natten kan exempelvis blir mörker och mardröm.²⁹ Det verkar som att Jung menar att denna dualism finns i alla arketyper oavsett manifestation och att det implicit även innebär en polaritet hos människan.

Kvaliteter som Jung sammankopplar med moderns arketyper är de närande och fertila attributen. Han skriver "the magic authority of the female" och menar att det är från Modern som liv ges men även nekast eller tas.³⁰ Säsongernas skiftningar är exempel på den död och pånyttfödelse som tillskrivs modersarketyper.

Den Stora Moderns arketyper kan även yttra sig genom sympati, det andliga och i transformationen i död och pånyttfödelse. Mindre smickrande egenskaper som Jung tillskriver

²⁷ Jung 1972, s.17

²⁸ Jung 1972, s.15

²⁹ Jung 1972, s.15

³⁰ Jung 1972, s.15

Modern är det gömda, det dolda eller hemliga, avgrunden och allt som förför eller förgiftar, likaså häxor och trolldom och "anything that is terrifying and inescapable like fate".³¹ Vidare menar Jung att modersarketypen ser olika ut för var och en. Han skriver att så som litteraturen eller kulturen beskriver Modern och hennes göra eller vara inte nödvändigtvis kommer från henne själv, utan de är helt enkelt arketyppiska drag som projiceras på henne och ger henne "en mytologisk bakgrund".³²

Även Luke Skywalker träffar på sin Gamle Vise själskomponent. I filmen är även denna aspekt representerad två gånger. Först som Obi-Wan Kenobi, som undervisar Luke i kunskapen om "Kraften". Sedan möter Luke Yoda, även han undervisar Luke och uppmanar honom att återförenas med Leia, sin Anima. En intressant aspekt är att båda två av Lukes Gamla Visa lärare dör och blir slutligen delar av honom. Luke måste alltså integrera samtliga aspekter av sig själv för att nå Självet och slutligen bli en Jedi-mästare.

Självet

Detta är den arketypp som framträder i slutfasen av individuationsprocessen, enligt Rönnerstrand.³³ Det symboliserar föreningen eller sammansmältningen av det medvetna och det omedvetna. Det kan till exempel vara sammanfogningen av det inre manliga och kvinnliga och benämns hos Jung som Helheten.

Jung gör en skarp distinktion mellan Självet och Egot, han menar att Egot enbart rör det som är medvetet, det som vi kan medvetet uppfatta och så som vi ser oss själva. Självet rör helheten hos en person, inklusive Egot. Självet är därför överordnat men Egot utgör en essentiell del i helheten.³⁴ Vidare verkar Jung påstå att Självet empiriskt ska behandlas som objekt, inte som subjekt. Detta kan eventuellt tydliggöras med stöd av påståendet att arketypen är objektiv men projektionen är påverkad av den egna förförståelsen och därför är subjektiv. Han förklarar att Självet och det omedvetna är så långt ifrån medvetandet att det bara till viss del kan uttryckas av mänskliga figurer. Den andra delen måste få uttryck genom abstrakta och objektiva symboler.³⁵ Alltså, med hjälp av arketyppiska mönster eller andra objektiva symboler, kan det som rör sig i det omedvetna bli tilldelad en grundläggande, ungefärlig form. Utifrån den formen, arketypen, kommer varje individ projicera sin egen förförståelse.

³¹ Jung 1972, s.15

³² Jung 1972, s.16

³³ Rönnerstrand 1993, s.15

³⁴ Jung, Kerényi 1941, s.190

³⁵ Jung, Kerényi 1941, s.191

Jung menar att man kan främja sin egen individuation genom att tillskansa sig information från exempelvis myter. Karaktärerna i dessa berättelser kan enligt Jung vara betydelsefulla på grund av deras arketytiska egenskaper. I dessa arketyper kan en person känna igen sig, utvecklas och ta sig vidare i processen. De är delar av en helhet som hela tiden förnyas som, i likhet med den hermeneutiska cirkeln, är en helhet på grund av sina delar.

Rönnerstrand skriver att arketyperna, även om de för Jung är centrala för processen, inte räcker till. Han menar att själva individuationsprocessen är en arketyper i sig.³⁶ En av de bästa gestaltningarna av individuationsprocessen är, enligt Rönnerstrand, Homeros *Odysseen*.³⁷ Han framlägger Pallas Athena som en personifiering av Anima, havet som det omedvetna och Ithaka får stå för helheten. Att nå helheten ska då vara själva målet för individuationsprocessen, vilket enligt Jung är Självvet. Även Dantes *Den Gudomliga Komedin* är ett bra symboliskt exempel, där det omedvetna som utforskas gestaltas som Underjorden.

Myten om Persefone, som skildras i denna uppsats, verkar vara vad som kan förklaras som en gestaltning av en individuationsprocess, vilket gör den intressant ur ett jungianskt arketytiskt perspektiv.

3. Grekisk mytologi

Grekiska myter är inte bara underhållande, de kan även avslöja en del om hur det grekiska samhället fungerade och hur man förklarade omvärldens och livets skeenden. I likhet med Jungs teorier om arketyperna, kan myter hjälpa människan att bättre förstå sin omvärld och sig själv.

Sarah Pomeroy skriver i sin bok *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves* (1975) att myter inte nödvändigtvis är påhittade lögnar, utan snarare mäns försök att applicera symbolisk ordning på deras omvärld.³⁸ Hon menar att en diskussion kring hur man förhöll sig till kvinnliga gudomar förr är en viktig kugge i kvinnohistorisk forskning. Enligt Pomeroy spelade myter och sagor stor roll i hur omvärlden generellt såg på kvinnan och hur attityder gentemot henne formades. Den symboliska aspekten vid mytologisk tolkning finns hos både Jung och Graves. Pomeroy har helt rätt i sitt påstående att symboliken har betydelse för hur myter kan komma till uttryck och exemplifieras. Symboler ger upphov till en symfoni av bilder eller associationer, olika för varje enskild person. Även om tolkningen av symbolerna är individuell finns det en möjlighet att de uppfattas på liknande sätt av olika personer. Om en myt dessutom överlevt en lång tid finns även

³⁶ Rönnerstrand 1993, s.15

³⁷ Rönnerstrand 1993, s.16

³⁸ Pomeroy 1975, s.1

möjligheten att vissa tolkningar blivit allmängiltiga om de återkommit flera gånger om. I förhållande till avsändare och mottagare så fungerar det även i motsatt uppställning och man kan fråga sig vem som egentligen ser på vem. Avsändare är ju mottagare för mottagarens reaktion. Mottagaren är avsändaren av en reaktionen etc. Medan Pomeroy har en poäng i sitt påstående att omvärldens attityd kan formas av hur en myt tolkas, så faller hennes ämne utanför ramen för denna uppsats.

Vid den grekiska mytologins födelse förekom förmodligen en annan tolkning av jämställdheten mellan ”könen”. Genusbegrepp som maskulint/feminint, manligt/kvinnligt, behandlas ofta symboliskt i mytologin, vilket jag kommer fortsätta med i denna uppsats. Vissa gudar är till och med tvåkönade, vilket exemplifieras i berättelsen om Hermafroditos.

Redan i introduktionen till *The Greek Myths* blir Graves nyansering av mytologin intressant. Han berättar inledningsvis om The Great Goddess, Modergudinnan, som sågs som odödlig, allvetande och oföränderlig. Graves målar upp en matriarkal historia där kvinnan sågs som den primära livgivande och fertila källan.³⁹ Det är inte förrän senare, enligt Graves, som mannens del i fortplantningen uppmärksammas så som vi tänker oss dennes inblandning idag.

3.1 Vad är en myt?

Ordet myt springer från det grekiska ordet *mythos*, (μῦθος)⁴⁰ som översätts till ord, narrativ eller historia. Enligt Liddell & Scott har ordet även förekommit med översättningen talesätt eller ordspråk.

Gränsen mellan myt och religion kan verka tveksam och ibland grumlig. Båda är föremål för tolkning och innefattar karaktärer med en mer eller mindre uttalad överlägsenhet över människorna. Mytologin har en förklarande och underhållande natur som skulle kunna hjälpa oss att förklara religion. Myten kan förklara varför olika kulturer finns och varför eventuella riter såg ut som de gjorde, oavsett om själva berättelsen brister i logisk stringens.

Den grekiska mytologin, till skillnad från de flesta världsreligionerna, är även polyteistisk. Det finns inte heller en kanonisk text att utgå ifrån, utan man förlitar sig på tolkningar. Som den röda tråden i den här uppsatsen vill jag höja frågan kring just mytologins potential att förklara oss själva och omvärlden genom symboliken i olika myttolkningar, och lämna ytterligare religiösa utsvävningar därhän.

³⁹ Graves 1955, xxvi

⁴⁰ μῦθος A.6, II Liddell & Scott

Robert Graves (1955) skriver att man också måste särskilja myter från exempelvis filosofiska allegorier, politisk propaganda, parodier eller teatraliska melodramer.⁴¹ Han menar att studiet om grekisk mytologi borde börja med en översikt över det rådande politiska och religiösa klimatet och skriver

Despite the sameness in pattern in Greek myths, all detailed interpretations of particular legends are open to question until archaeologists can provide a more exact tabulation of tribal movements in Greece, and their dates.⁴²

Även om Graves uppmärksammar återkommande mönster i myter lägger han ingen större vikt vid dess betydelse. Om mytens mening och innebörd skriver han

Yet myth, though difficult to reconcile with chronology, are always practical; they insist on some point of tradition, however distorted the meaning may have become in the telling.⁴³

Graves håller inte heller med Jung i att mytologiska karaktärer inte har ett egenvärde och menar att man bör närma sig en myt med en mer antropologisk och historisk verktygslåda.⁴⁴ Definitionen av vad en myt är, börjar med en förklaring på vad det inte är. I den här uppsatsen kommer dock myt att innebära, helt utan värdering, ett historisk narrativ.

3.2 Arketyper inom mytologin

Som tidigare nämnt är Månen en symbol för det kvinnliga. Månens tre faser har inom mytologin symbolisk likhet med kvinnans tre livscyklar.⁴⁵ Från nymåne/jungfru till fullmåne/fertil kvinna och till sist avtagande måne/kärring, nucka eller hagg. Dessa tre faser återkommer i olika skepnader och är enligt Graves en aspekt av gudinnan. Han kallar det ”Godess in Triad”, Gudinnetriaden.⁴⁶ Månens symboliska koppling med kvinnligheten och hennes inflytande över tidvattnet spådde på vidskepligheten kring kraften hos kvinnan själv. Graves skriver att man märkte att månen, till skillnad från solen, inte avtog i styrka under året och därmed tillskrevs, inte bara den kvinnliga

⁴¹ Graves 1955, xxiv

⁴² Graves 1955, xxxii

⁴³ Graves 1955, xxxii

⁴⁴ Graves 1955 xxxii

⁴⁵ Graves 1955, xxvi

⁴⁶ Graves 1955, xxvi

livgivande kraften, utan även makten att ta eller förneka liv. I likhet med arketyperna, såg man förr Urgudinnan som oföränderlig och ständigt närvarande.

Gudinnan blev identifierad med säsongernas flöde, ofta beskrivna som tre säsonger snarare än fyra. Gudinnan återfinns i konstellationer om tre även i andra aspekter av naturen, då som luft, jord (ibland räkna även vatten/hav) och underjorden. Den typiska personifikationen för treenigheten inom mytologin enligt Graves är gudinnorna Selene, Afrodite och Hekate.

Siffran tre återkommer inom mytologin, som till exempel De Tre Kariterna eller Chariterna (Χάριτες, romerska Gracerna), De Tre Moirai (Μοῖραι, romerska Faterna) och De Tre Erinyerna (Ἐρινύες, romerska Furier). Tillsammans bildar de siffran nio, som återfinns i De Nio Muserna.

Siffran tre ser vi även i antalet huvuden på hunden Kerberus som vaktar ingången till Dödsriket, de tre bröderna som styr världen (Zeus, Poseidon och Hades) samt antalet huvuden på gudinnan Hekate.

Hekate (Ἑκάτη) är den grekiska mytologins gudinna för mörker och häxkraft.⁴⁷ Etymologin bakom hennes namn verkar vara mer eller mindre okänt och det finns få beskrivningar kring hennes härkomst. Moderna översättare menar dock att hennes namn kan översättas till ”she who works her will” eller ”hon som arbetar från fjärran”.⁴⁸ Hon tillskrivs kopplingar med Underjorden, vakar över dörrar och vägshål och har även beskrivits som Den trehövdade gudinnan, då hon ofta ses med både tre huvuden och tre kroppar, vilka är hund, lejon och märr. Graves målar upp henne som ”The dog headed Death Goddess”⁴⁹ i likhet med den tidigare nämnda hunden Kerberus, som händelsevis tillhör Hekate.⁵⁰ Graves skriver att man har tolkat Kerberus som en djurisk inkarnation av Hekate.⁵¹ De tre huvudena kan även rimligtvis symbolisera årets tre säsonger eller månens tre faser, vilket vi sett har symboliskt likhet med Modern hos Jung.

I Hesiodos *Theogonin* (Θεογονία, ”Gudarnas födelseberättelse”) blir det tydligt att Hekate inte bara var dyrkad av människor som tillbad henne, utan även av Zeus själv. Hesiodos berättar att efter att Titanernas styre var över och de Olympiska gudarna tog vid, behöll Hekate sina tilldelade maktområden.

⁴⁷ Graves 1955, s.101

⁴⁸ Ἑκάτη A Liddell & Scott

⁴⁹ Graves 1955, s.37

⁵⁰ Graves 1955, s.103

⁵¹ Graves 1955, s.518

Av Kronoiden frånges hon aldrig med kränkande våld vad som under de första gudarnas tid, titanernas, rättmätigt tillhörde henne utan behöll intakt den andel hon hade från början.⁵²

Hesiodos gör det tydligt i sin text att Hekate inte bara är äldre än Olymperna själva, hon har även inflytande över världens naturliga plan.

Det finns ett fåtal myter som Hekate är inblandad i. Hon har till exempel haft en liten roll i både Senecas och Euripides olika tolkningar av *Medea*.⁵³ Det är mycket möjligt att hennes betydelse är större än vi tror, vilket stöds av Hesiodos redogörelse för Zeus vördnad gentemot henne. För att förstå hennes allmänna betydelse, följer inledningen till *The Orphic Hymn to Hecate*.

Lovely Hecate of the roads and of the crossroads I invoke, In heaven, on earth, then in the sea, saffron-cloaked, tomb spirit reveling in the souls of the dead, daughter of Perses, haunting deserted places, delighting in deer, nocturnal, dog-loving, monstrous queen⁵⁴

Att Hekate blir tillbedd vid vägsäl kan ha många betydelser. En tolkning kan vara mötet mellan liv och död och övergången där emellan. Det kan även åsyfta hoppet om återfödelse, vilket enligt Jung är typiskt för symboliken kring modersarketyper men verkar även ha viss likhet med individuationsprocessen. Hekates sfär sträcker sig över världens tre plan, hon är dyrkad där tre vägar möts och i Persefonemyten som behandlas i kapitel 4 i denna uppsats uppträder hon som den tredje och sista aspekten av gudinnan, (crone) den äldsta. Hennes mantel är saffransfärgad och hon beskrivs här som dyster och gravlik. Detta skulle även kunna syfta till övergången mellan det medvetna och det omedvetna och integrationen mellan dem. Detta med stöd av påståendet att hon är närvarande på alla naturliga plan och återfinns i mötet mellan dem.

Hekate förefaller vara genomgående inblandad i alla led av texterna jag tittat närmare på, särskilt vid förändring och omvandling. Detta är av intresse då det just är integrationen av arketyperna och vad de representerar som är av värde för Jung. Där saker och ting möts och förändras, där hittar vi Hekate.

Även Jung talar om betydelsen av siffran tre. Han skriver

⁵² (rad 422-425) Björkeson 2003

⁵³ (rad 395-397) samt kommentaren (s.236) Mastronarde 2002

⁵⁴ Athanassakis, Wolkow 2013, s.5

Triads and tetrads represent archetypal structures that play a significant part in all symbolism and are equally important for the investigation of myths and dreams.⁵⁵

Han ställer sig dock kritisk mot siffran tres koppling till det kvinnliga och menar att tre är ett ojämnt nummer och således har en maskulin aspekt. Istället menar Jung att jämna tal har en mer feminin symbolisk mening.⁵⁶ I detta fallet är Hekate, i likhet med Jungs egen modersarketypp, ständigt närvarande som den fjärde och sista delen av en helhet, vilken på så sätt blir den feminina fjärde aspekten.

3.3 Gudinnetriaden

Gudinnetriaden återkommer i myten kring Persefone och tydliggörs i konstellationen Kore/Persefone/Hekate. Kore som jungfrun som symboliserar våren och livet, Persefone som den mogna kvinnan, kanske bättre förklarad som fullmånen, som lyser upp natten. Till sist Hekate, gudinnan över häxkraft och mörker och som senare blir Persefones närmsta allierade i Tartarus. Dessa tre gudinnor utgör gudinnetriaden under modersarketypen, Helheten, som representeras av Kores mor Demeter. Andra triader av liknande typ speglas exempelvis i kristendomen där vi återser de tre aspekterna av Gudinnan nämligen Jungfru, Madonna och Guds Moder.

Dessa karaktärer omsluts av Demeter, som är grekernas gudinna för skörd och fruktbarhet. Hon har i detta symbolisk kongruens med Moder Jord eller urgudinnan, Gaia (γαῖα⁵⁷).

Etymologin bakom hennes namn Demeter sägs härledas från Gaia, som alltså är Moder Jord. Elementet De- i Demeter har sagts härstamma från en omskrivning av Gaia, och kan läsas som Ge, Ga eller De (γη Ge⁵⁸), med översättningen land och jord. Meter härleds från mater (μήτηρ⁵⁹) som har översatts till Moder.⁶⁰

Modern återkommer ofta och mycket både i mytologin och i litteraturen i stort. Jag vågar påstå att de allra flesta berättelser har en arketypisk modersnärvaro, som vi nu lärt kan yttra sig på många vis. Det behöver således inte vara en personifierad gestalt, utan Modern kan som ovan nämnt förekomma i form av måne, växtlighet eller underjorden. Även gudomliga cirklar kunde enligt Jung

⁵⁵ Jung 1972, s.144

⁵⁶ Jung 1972, s.145

⁵⁷ γαῖα A.2, A.3, II Liddell & Scott

⁵⁸ γη A.2, II, III Liddell & Scott

⁵⁹ μήτηρ 1, 3 Liddell & Scott

⁶⁰ Δημήτηρ Liddell & Scott hävdar emellertid att härledningen mellan Gaia och Demeter är osannolikt, tyvärr helt utan förklaring.

vara en symbol för modersarketypen. Symboliken kring det gudomliga kvinnliga och moderns ständiga närvaro blir ännu tydligare i Persefoneberättelsen.

4. Den Gamla Visa, Modersarketypen

Berättelsen som följer är skisserad ur Robert Graves *The Greek Myths* med stöd av Hesiodos och en modern tappning av Stephen Fry. Jag har valt Robert Graves tolkningar på grund av den uttömmande karaktären av hans bok. Han har utförligt redogjort för de flesta mytologiska berättelserna som finns kvar med stor kreativ insikt. Han återger även om det finns olika tolkningar eller källor till olika berättelser och boken har även ett omfattande index med hänvisningar till originaltexter, bland andra Hesiodos *Teogoni*.

Vi börjar ovan jord med Kore (κόρη), dotter till Demeter (Δημήτηρ), gudinnan för skörd och jordbruk, och Zeus (Ζεύς) Gudarnas konung. Kore översätts oftast till ”ung flicka” eller ”jungfru”, vilken är manifestationen som spelas ut i den här myten. Det berättas att Kore rövas bort av Hades (Άϊδης), som förälskat sig i henne medan hon plockar blommor på en äng tillsammans med nymfer. En gap ner till Underjorden (Tartarus) öppnar sig och en vagn dragen av svarta helveteshästar framträder. Hades rycker undan Kore från sina blommor och hela ekipaget sväljs åter av jorden. Hennes mor, Demeter, blir utom sig av sorg och förtvivlan. Den enda ledtråden hon har kommer från Hekate som minns att hon hört Kore ropat ”Våldtäkt! Våldtäkt!”, men aldrig hittat något spår efter flickan.

Demeter söker i nio dagar och nio nätter efter sin dotter med facklor i hand och Hekate vid sin sida, utan lycka. De besöker även solen, Helios, för att söka svar. På den tionde dagen söker hon upp Zeus, och får reda på att Hades har tagit hennes dotter till sin fru att härska över de dödas rike tillsammans med honom. Zeus, som inte velat förarga sin bror, hade trots allt inte förbjudit Hades att uppvakta Kore men inte heller uppmuntrat till detta. Demeter, i sin vrede och saknad, beslöt att så länge hon var tvungen att lida så skulle även jorden lida, tills Kore återvände till henne. Hon förbjöd träden, skördarna och blommorna att växa, tills hela mänskligheten var påväg att utplånas. Allt blev kargt och dött på jorden.

Under tiden i Tartarus, var Kore otröstlig. Hades, som förblev förälskad i henne, oroade sig över hennes sorg och beslöt att hon skulle få återvända till de levandes värld. Men just när hon skulle påbörja färden tillbaka, stod det klart att hon ätit sju granatäppelkärnor. Straffet för att förtära de dödas mat var att spendera evig tid i Dödsriket. Kore blev återigen bestört och vägrade. Då hon ätit av mat från Underjorden, beslöt Zeus att hon skulle spendera tre av årets månader i Tartarus, som

härskarinna tillsammans med Hades och då under titeln Persefone. De övriga nio månaderna tilläts hon tillbringa med sin mor på jorden.⁶¹

4.1 Kore, Persefone och Demeter

I *De Homeriska Hymnerna* och sången *Till Demeter* rådfrågas Helios, Solen, som skiner över jorden och ser allt. I Hesiodos benämns solen med manliga pronomen vilket skiljer sig från Graves framställning av den kvinnliga symboliken som tillskrevs solen.⁶²

Helios sympatiserar med Demeter men ber henne att tänka om. Han säger till henne

Stilla dock, o gudinna, din gråt! Du har ingen orsak till sådan blind och omättlig harm, ty en så ovärdig svärson blir inte Hades till dig, denne härskare över så många, av samma stam som du, och din bror. Vad äran beträffar fick han ju motta sin tredjedel den gången då allting delades upp, och är konung nu över alla de döda.⁶³

Helios menar att Kore är i goda händer. Demeter är dessvärre inte övertygad om det och kämpar för att få tillbaka sin dotter.

Med hänsyn till den dåvarande samhällsliga strukturen för vanliga människor skulle ett äktenskap med en bra make under den tiden förmodligen skulle vara fördelaktigt för både den unga bruden och hennes familj. Relationen mellan Kore och Demeter är dock förvånansvärt intim och det verkar som att de inte kan fungera i den andres frånvaro. I Jungianskt perspektiv kunde detta även vara ett uttryck för det medvetna och det omedvetnas intima förening.

Även här finner vi Hekate. Hon hjälper Demeter att söka med facklor efter Kore, hon närvarar senare i Dödsriket som Persefones allierade. En intressant aspekt är att hon, i egenskap av månggudinna, möter sin manliga motpart solen när hon hjälper Demeter.

Etymologin bakom Persefone (Περσεφονη) härledas till pherein (φέρειν) ”frambringa, to bring” och phonon (φόνον) ”dödsorsak, cause of death”.⁶⁴ Även ord som The Destroyer har använts. Men denna epitet har en dubbel betydelse. Myten kring Persefone berättar för grekerna om säsongernas skiftningar och Kore/Persefone representerar lika mycket död som liv och

⁶¹ Graves 1955, s66

⁶² (Rad 60-75) Björkeson 2004

⁶³ Björkeson 2004 (Rad 81-85)

⁶⁴ Περσεφονη Liddell & Scott

pånyttfödelse, vilket harmonierar med modersarketypens symbolspråk, eftersom varje gång som Kore återvänder till sin mor i de levandes värld vaknar jorden igen och får nytt liv. I *The Orphic Hymns* sägs det även att Persefone är mor till Erinnyerna.⁶⁵

Persefone är således titeln som Kore får när hon tillsammans med Hades, härskar över Underjorden Tartarus. Persefone har även skrivits om som Persephatta (Περσεφάττα) av Aten, då med etymologin ”hon som återställer förstörelse”, vilket stödjer likheten med säsongens skiftningar.⁶⁶ Det förefaller även rimligt att likställa förstörelsen och återställandet med svängningarna i Jungs individuationsprocess.

Modersarketyper ger uttryck för underjord, mörker och död men även för jordens fertilitet och växtlighet. Det är alltså inte en dikotomi mellan liv eller död, utan båda ytterligheterna finns inbäddade i Persefone/Kore som en del av hennes helhet. Som Jung beskriver individuationsprocessen som pendlingen mellan det medvetna och det omedvetna, balanserar Persefone mellan liv och död. En symbolisk balansakt som återfinns hos Jung. I sången *To Dream* skriver Hesiodos;

I call upon you, blessed, long-winged, baneful Dream, messenger of things to come, greatest prophet to mortals.⁶⁷

Detta påstående kan peka på att drömmar var särskilt betydelsefulla som budbärare. Eftersom Jung arbetade med arketypernas uppenbarelser i drömmar är det rimligt att även han fann relevans i drömmar. Jung verkade utgå ifrån att drömmar bar med sig viktig information om en individs undermedvetna, möjligen i form av symboler.

4.2 Symbolik

Myten om Persefone är uppenbart sprängfylld av liknelser och symbolik. Ett föremål som förekommer i både myter, religioner och även teater är granatäpplet. Både dess färg, form och textur tas upp och blir vackra representationer, särskilt där visuella medel är användbara. Jan Kott skriver i boken *Theater of Essence* (1984) att granatäpplet fundamentala symboliska mening är oppositionen mellan liv och död.⁶⁸ Han skriver att Romeo och Julias första och sista möten skedde när naktergalen sjöng i just ett granatäppelträd. Granatäpplet sägs symbolisera en kvinnas kön och byst, och man syftar ofta till både frukten och blomman. Vidare säger Kott att konstnärer som Botticelli

⁶⁵ Athanassakis 2013, s 27-28 (rad 6)

⁶⁶ Graves 1955, s.70

⁶⁷ Athanassakis 2013, s65 (rad 1-3)

⁶⁸ Kott 1984, s.200

och Giovanni har använt sig av granatäpplet när de avbildat Jesusbarnet och Maria.⁶⁹ Det sägs även att denna röda frukt kan liknas med en orörd brud, en oskuld, och i sin helhet ses som ”*the fruit of death and resurrection*”.⁷⁰ En liknelse vi nu känner igen.

Även den röda färgen verkar ha visst symboliskt värde. Graves säger att de döda blev erbjudna rödfärgad mat, då röd var färgen för återuppståndelse. Blommorna som Kore plockar innan hon blir bortförd påstås vara vallmoblommor, vars röda färg lovar pånyttfödelse.⁷¹ Detta, tillsammans med Hekates saffransröda klädnad och granatäpplets färg, form och många kärnor vittnar om en symbolisk röd tråd. Hekate är och förblir en symbol för världens alla plan, men också övergången mellan dem.

Även om färgsymboliken inte omnämns på ett lika direkt vis som former eller nummer hos Jung, är symboliken i sin helhet viktig för hans teorier och kanske i synnerhet för teorin om arketyperna. Hans nära relation med och användandet av myter stärker tesen att även färgsymboliken har varit en del av hans forskning.

4.3 Analys

Arketyper kan beskrivas som mänskliga uttryck av olika slag och kan även få språkliga uttryck. Wittgenstein skrev i sitt verk *Tractatus Logico-Philosophicus*

Propositions cannot represent logical form: it is mirrored in them. What finds its reflection in language, language cannot represent, What expresses itself in language, we cannot express by means of language. Propositions show the logical form of reality. They display it.⁷²

Alltså arketyperna som propositioner, idéer, ideal etc. Ur ett språkligt perspektiv kan man prata om arketyperna så som Wittgenstein pratar om propositioner, ett verktyg med vilket man ämnar förklara omvärlden. Propositionerna, arketyperna, kan inte representera logisk form, utan de återspeglas i den logiska formen. Formen behövs för att förklara det man ännu inte kan förklara med ord, det som måste uttryckas. Vi kommer överens om den logiska formen. Som färgen röd. Vi kan gemensamt komma överens om vad färgen röd är, hur den ser ut, vilka egenskaper den har osv, men jag kan aldrig se/uppleva färgen röd så som du ser/upplever färgen röd. Precis som med arketyperna, på vilka vi projicerar vår egen förförståelse.

⁶⁹ Kott 1984, s.199

⁷⁰ Kott 1984, s.200

⁷¹ Graves 1955, s.73-74

⁷² Wittgenstein 1918, s.40

Myten kring Kore/Persefone förefaller likvärdigt det jungianska mönstret i individuation. Det är den här anledningen som gör henne till en av de mest intressanta kvinnorna i den grekiska mytologin, särskilt sett ur jungianskt perspektiv. Hon är den unga flickan, dottern och jungfrun. Hon är också den fertila kvinnan samt härskarinna i Underjorden, hon som bringar förstörelse och död. Jungs teori om arketyper var trots allt teorin om en samlad form eller ett mönster. Hon representerar hela spektrat, från död till pånyttfödelse och liv, som en mytologisk variant av självförverkligande. Alltså är hennes mönster och det arketyppiska kring henne kongruent med den dynamiska rörelsen mellan själsliga ytterligheter. Som de tre motiven i en kvinnas livscykel, månens vandring eller de tre personifierade gudinnegestalterna i Gudinnertriaden.

Jung pratar om individuation på det sättet att det som finns gömt i det omedvetna måste upp i medvetandet för att bearbetas. På det viset kan det inte vara både medvetet och omedvetet på samma gång. Kore/Persefone är, så vitt jag förstår, fullt medveten om att hennes tid i Dödsriket är begränsad och hon får återvända till de levandes sfär. Hon är medveten om att hon både är Kore och Persefone, vilket motsäger Jungs påstående om att man inte direkt kan se eller uppfatta det omedvetna.

I hans essä *The Psychological Aspects of the Kore* diskuterar Jung den symboliska betydelsen av Modern.⁷³ I Persefonemyten är Modern ständigt närvarande, då i flera olika aspekter. Han skriver

The maiden is often described as not altogether human in the usual sense; she is either of unknown or peculiar origin, or she looks strange or undergoes strange experiences, from which one is forced to infer the maidens myth-like nature.⁷⁴

Som nämnt i kapitel 4 så är Zeus den påstådda fadern till Persefone, åtminstone i Graves tolkning. Dock erbjuder Graves ingen redogörelse gällande hur Kore kom till världen till skillnad från de andra gudomarna, vars spektakulära födslar har förbryllat och förtrollat åhörare genom tiderna. Ta till exempel Athenas explosiva nedkomst från Zeus huvud, eller Dionysos som, efter att ha varit insydd i, föds ur sin pappas lår. Liknande berättelser om Demeter och Zeus är inte lika spridda, trots att hon är gudinna över fertilitet. Det är kanske tack vare bristen på sagor om hennes sexliv och det faktum att hon aldrig tog en make som Demeter behåller sin oskuldsfulla natur. Demeter har trots detta en dotter och gömmer undan henne från nyfikna ögon. Hennes avsikt är att behålla sin egen men även sin dotters kyskhet.⁷⁵ I enlighet med Jungs antagande om ett okänt eller märkvärdigt

⁷³ Jung, Kerényi 1941

⁷⁴ Jung, Kerényi 1941, s.189

⁷⁵ Graves 1955, s.66

ursprung, att hon de facto är en gudinna samt hennes egendomliga kärleksrelation med Hades, passar Kore hans bild av den arketypiska karaktären av en mytisk jungfrugestalt.

5 Egen läsning av Persefone och individuationsprocessen

I min tolkning representeras Självet/Helheten av Kore. De egenskaper som tillskrivs Den Stora Modern eller Urmodern finns inbakade i henne och exemplifieras av karaktärerna i myten om henne och hennes individuationsprocess.

Det omedvetna i denna föreställning är här representerat av Underjorden. Här hittar vi även granatäpplet igen. En enligt Jung typsymboll för det omedvetnas och det medvetnas integration är cirkeln. Att granatäpplet här tolkas som denna integration förstärks av förhållandet i vilken den uppträder. Kore äter granatäppelkärnor i underjorden, vilken är en symbol för det mörka, kvinnligheten, skuggan, djupet och mörker. Granatäpplet blommar och skördas mellan september och mars, vilket för grekerna är höst och vinter.

Skuggan

Enligt Jung representeras Skuggan av en okänd person av samma kön (alltså samma kön som den som drömmer) Den symboliserar det primitiva, den djuriska. Kore är som bekant den som först gestaltas i gudinnetriaden, jungfrun, det är alltså hennes skugga som behandlas. Persefone framträder under utvecklingen av denna myt, hon är okänd och alltså inte medverkade från början. Hon blir en maktfigur som presiderar över en stor mörk klyfta dit de dödas själar kommer. Tolkningen jag gör är att läsa Persefone som Kores Skugga med anledning att de både är av samma kön, men visar sig också vara samma person, som i exemplet "Dr. Jekyll and Mr. Hyde".

Enligt Jung är Skuggan den första arketyper som framträder i individuationsprocessen men Persefone uppenbarar sig inte förrän senare i berättelsen. Skuggan och Animusen kan dessutom vara svåra att särskilja, då de i Jungs mening båda personifierar det omedvetna i någon form. Jung ger intryck att Skuggan är en sorts andra personlighet, av den orsaken läser jag Persefone som Kores skugga.

En annan möjlig tolkning kan vara att Hekate är Kores skuggsida, på grund av hennes tidiga medverkan i myten samt den djuriska och mörka symbolismen kring henne. Som vi sett tidigare i kapitel 3.2 så är Hekate närvarande i mellanrummen. Som Hesiodos skriver finns hon där vägar möts. Skugga, mörker, död och återuppståndelse följer henne, men pekar snarare på en transcendent närvaro som genomsyrar allt. Hon kan vara Persefones skugga, hon kan också vara hela kvinnlighetens skugga. Jag håller mig således till tolkningen att Persefone är Kores skugga.

Animus

Enligt Jung finns en manlig själskomponent i varje kvinna och vice versa. Animus i denna berättelsen är rimligtvis karaktären Hades. Han representerar den manliga aspekten av Kore, potentiellt även Demeter. Till skillnad från Skuggan så beskrivs Animusen mer som en personifikation av en skapande kraft, eller som Rönnerstrand skriver, en förbindelselänk mellan medvetet och omedvetet.⁷⁶ Detta är också tydligt då Hades fysiskt förflyttar Kore ner till Underjorden i sin vagn som Kore senare på egen hand integrerar i sin tillvaro. Jung skriver

If (...) the woman comes under the domination of the unconscious, the darker side of her femininity emerges all the more strongly, coupled with markedly masculine traits.⁷⁷

Med stöd av detta påstående är det sannolikt att Kores förvandling till vuxen kvinna samt hennes förening med Hades är det omedvetnas inflytande och påverkan. Som myten berättar så återvänder hon som Kore under en period för att sedan bege sig tillbaka till Tartarus, vilket kan indikera svalet mellan det medvetna och det omedvetna. Det kan också vara värt att notera att Kore först inte välkomnar Hades, utan även det är process. Inte förrän hon titulerar sig som Persefone tar hon Hades till make, vilken då följer den kronologiska ordningen för integrationen av Skuggan och Animusen.

Den Stora Modern

Moderns arketyper kan enligt Jung symbolisera en strävan eller längtan, vilken representeras i Kores längtan tillbaka till sin mor, samt även Demeters längtan efter sin dotter. Även om karaktären Kore och hennes manifestation i myten är en ung flicka läser jag in Kore som Den stora moderns arketyper. Symboliskt står hon för det oskuldsfulla, ungdomliga och det fertila, en fruktbarhetens symbol. Med det blir särskilt tydligt eftersom hon på sätt och vis hon "föds på nytt", vilket enligt Jung är symboliskt förenligt med det kvinnliga. Exempelvis blir hennes nya namn, eller titel, och ett nytt liv bevis på pånyttfödelse, transformation eller återförening. En annan tydlig parallell till Moderns arketyper är Underjorden, som här kan läsas som ett kvinnligt kön. Hon drar sig tillbaka till det mörka och dunkla för att sedan på något sätt förlösa sig själv.

I Demeters fall är jakten på att få tillbaka Kore en också strävan efter att "komma hem", återfå stabilitet och känna trygghet. Demeter påvisar Jungs påstådda dualism när hon låter skördarna dö, även om hennes kraft är att ge liv. Den stora Moderns livgivande egenskaper förutsätter en vilja

⁷⁶ Rönnerstrand 1993, s.14

⁷⁷ Jung 1972, s.148

eller önskan om att ge, men det förefaller i berättelsen att Demeter är beroende av att Kore återkommer för att vilja utföra sina sysslor. Detta kan symbolisera att fokus inte längre ligger i det medvetna utan har svängt mot det omedvetna. Demeter är dessutom inte *mater* utan sin dotter.

Den Stora Modern kan även representeras av Hekate. Hekate förefaller inte bara vara solens motpart utan även en skuggsida till Demeter. I underjorden får hon samma epitet som Demeter har ovan jord, som Kore/Persefones eviga följeslagare. Alltså, Hekate är lika nära förenad med Persefone som Demeter är med Kore.

Självvet

Självvet identifieras bland annat som föreningen mellan manligt och kvinnligt. I detta fallet kan det även vara en gestaltning av en mognadsprocess. Självvet verkar definieras av integrationen mellan ytterligheter. Det kan betyda att det är förening mellan delarna och helheten, eller delarnas föreningen med varandra. Precis som Gudinnetriadens delar under Den Stora Gudinnans helhet, eller de olika arketyperna i den kollektivt omedvetna. Med stöd av Jungs teorier förefaller Persephones resa till och från dödsriket vara en manifestation av individuationsprocessen.

Med stöd av Rönnerstrands ord om att Självvet är så långt från det medvetna att det måste få uttryck genom abstrakta symboler, förefaller det högst otroligt att en enkel slutsats kan dras från min tolkning. Utifrån arketyperna kommer varje individ att projicera sin egen förförståelse. Enligt min uppfattning verkar resan vara målet. Processen som äger rum mellan medvetet och omedvetet, eller ovanjorden och Underjorden, förefaller enligt Jung pågå livet ut. I den meningen så är människan både summan av sina delar och den dynamiska rörelsen mellan dem.

6. Avslutning

För att återknyta till frågeställningarna i kapitel 1.1 om huruvida arketypteorierna vara en rimlig förklaringsmodell vill jag särskilt belysa att den är just subjektiv. Subjektiva teorier, så som den om arketyperna, förefaller svåra att anses som vetenskapligt hållbara. Precis som med färgen röd finns det en överhängande möjlighet att vi inte ser samma röda färg. Vi kan diskutera kring vår upplevelse av dem och jämföra mönster och nyanser, men vi kan aldrig vara säkra på att det är exakt samma röda nyans eller samma drömlika mönster vi ser. Jung har kanske inte tolkningsföreträde, men jag vill påstå att hans teori är som en färg. Vi ser den, pratar om den, och fyller den med symbolik och mening, men den är individuell. Vilket förmodligen kan sägas om allt som handlar om det mänskliga medvetandet. Som ovan nämnt så har människan alltid eftersökt förklaringar, Jungs arketypteori är bara en förklaringsmodell bland många.

Jungs bidrag till psykologin är gediget men i princip oanvändbart på grund av sin subjektiva natur. Han mötte mycket kritik och det har hävdats att hans forskning är för spekulativ. Jungs teorier om arketyperna lär enligt honom själv vara empiriska, men underlaget för hans forskning och teorier består nästan uteslutande av hans patienters drömmar och psykosor. Detta gör det problematiskt att i någon större utsträckning kunna diskutera kring arketypteorin ur ett vetenskapligt perspektiv. Men icke desto mindre är hans forskning och bidrag viktigt för helheten och har gjort det möjligt för andra att förkasta hans teorier och ta sig vidare i olika vetenskapliga områden. Problematiken kan skönjas redan i etymologin kring ordet arketyper som nämndes under kapitel 1.3. Ideal, mönster, form eller ”så som det egentligen var”. Så som det egentligen var för vem, kan man fråga sig. I det här fallet, så som det var för Jung. Om den här översättningen är korrekt så finns det redan en implicit mening hos de olika arketyperna eftersom de redan ”har varit” på något sätt. En mer jungiansk tolkning skulle kanske vara ”ursprunget, varifrån jag bygger mig själv”. Och eftersom ”jag själv” enbart finns i en upplaga så finns även min tolkning enbart i en upplaga och som förändras över tid i takt med livet. Därför kan tolkningen inte vara kollektiv eller allomfattande, även om symbolerna eller arketyperna återkommer.

Ändå verkar det som att det inte var Jungs avsikt att beskriva en kollektiv eller allomfattande schablon som hela mänskligheten passar i. Jag hävdar att han menade följande att schablonerna, arketyperna, han talade om kunde *uppfattas* av alla, och att själva tolkningarna var individuella. Alltså är påståendet att arketyperna kan uppfattas objektivt och att det är tolkningen som är subjektiv helt rimlig. Dessvärre blir det problematiskt i frågan om vad som kom först, människan eller arketyperna. Om människan kom först, så borde rimligtvis arketyperna vara skapade av oss vilket leder mig till att tro att de redan från början var någons individuella och subjektiva tolkning. Om arketyperna kom först, då är vi ju ändå stöpta i den arketyperiska formen.

I frågan om det finns en möjlighet att återkommande symbolik i mytologin har större betydelse än själva berättelsen vill jag lyfta exemplet med släktskapet mellan gudinnorna Demeter och Persefone. Deras intima mor/dotter-relation är inte representerad i samma utsträckning någonstans i den grekiska mytologin. Här finns en avvikelse i symboliken och Demeters ovillighet att släppa taget om Kore förefaller ovanlig. Det är en rimlig tolkning att även detta är en representation av svängningarna mellan det medvetna och det omedvetna på grund av att det ena inte rimligen kan fungera utan det andra. Vidare tycks det mig att Persefone inte helt och hållet styr över våren. Av texten att döma är det snarare så att våren och skörden är Demeters område. Persefone kommer tillbaka till jorden när den redan är på väg att blomma ut. Kanske var det också så som Jung tänkte sig den intima relationen mellan en individs alla aspekter, eller relationen mellan det medvetna och det omedvetna. De symboler och det symbolvärde Jung tycker sig finna är subjektivt för honom och relativt godtyckligt. I kapitel 3.1 såg vi att mytentusiaster som Robert Graves har en annan

uppfattning om hur man bör handskas med det mytologiska arvet. Till skillnad från Jung tillskriver han myterna ett historiskt egenvärde helt utan symbolisk vikt, även om han förvisso har lagt märke till återkommande mönster i de mytologiska berättelserna.

Det mest intressanta inslaget i Persefonemyten är Hekates konstanta inblandning, vilket inte var tydligt från början. Hennes närvaro vittnar inte bara om hennes förmodade värde i mytologin och hennes betydelse för Zeus, men även om den kvinnliga, cykliska och moderliga närvaro som verkar ha varit så svår att förklara. Symboliken kring henne och hennes många ansikten påminner om arketyppiska mönster i stort. Det finns tydliga ytterligheter där men också en balans. Hon finns där hon behöver finnas, hjälper till i livets många övergångar och står lojalt vid sidan av men ingriper när det behövs. Även om hon många gånger beskrivs som en hemsk hundhövdad häxa som kommer med död och mörker, verkar det som om Hekate är urtypen av en jungiansk modersarketypp, ett arketyppiskt facit. Jag likställer henne nu med Jungs beskrivning av det kollektivt omedvetna som vi kunde läsa om i kapitel 2. En ständigt närvarande, icke enskild händelse eller person.

I en mer moderna kontext kan man diskutera kring hur myterna genom tiderna har försökt förklara skeenden som man inte tidigare har kunnat sätta ord på. Jag har särskilt rört vid den kvinnliga livscykelns vilket har ansetts vara det största mysteriet av alla. Förmågan att ge liv, den kroppsliga förändringen och de närande attributen hon kvinnan kommer nog alltid vara en källa till förundran. En man går inte igenom sådana förändringar, så hur kan han egentligen veta vad som händer. En man förblir i princip densamma genom livet, medans kvinnan förändras för alltid när hon blir mor och går aldrig tillbaka till den hon var. Hennes permanens är istället att hon förändras. Det är i dessa övergångar som det verkar ha varit viktigt att finna förklaringar, till vilka myter och gudar kan ha varit bra verktyg eller hjälpmedel, dels under antiken men även för Jung och säkerligen även idag. Arketyperna problematiserar kvinnoskeenden på ett sätt som blir lättillgängligt och färgglatt. Karaktärerna som framställs är förvisso personifierade på olika vis i myter, som till exempel gudinnorna Demeter och Persefone, men de sträcker sig på ett arketyppiskt vis över alla människor vilka kommer att uppfatta gudinnorna på helt olika vis. Därför är en arketypp både delen och det hela, både subjektiv och objektiv.

Bildspråket som används och har använts över tid kan antas vara konstruerat för att uttrycka och förklara något som tidigare var något abstrakt, som till exempel säsongskiftningar. En tes är att myterna är djupt liggande narrativ som i mångt och mycket återkommer, men som inte berättar hela historien. En individ på väg in i en individuationsprocess känner sig kanske vilse och letar efter någon form av orientering. Berättelser med inslag som ligger nära till hands att ta till sig, som exempelvis myter, fyller en funktion i det att man lyssnar till en relevant, men fragmenterad berättelse.

Arketyperna verkar vara både biologiskt och socialt svåra att lokalisera. Man kan ställa sig frågan vart medvetandet egentligen är placerat i kroppen. Det enda vi får fram från Jung är att de finns någonstans i det kollektivt omedvetna, men var detta sitter finns ingen information. Det verkar inte heller finnas ett exakt antal, arketyperna skiftar mellan ändliga och oändliga till antal. Kanske tänker sig Jung en arketypernas arketypp, en enda som är ursprunget och att den enda differentieras ner till de otaliga. En helhet med oändligt många delar, som en cirkel som utgörs av oändligt många prickar. Eller antalet kärnor i ett granatäpple. Oavsett hur han tänkte sig, utgör hans teori om arketyperna en del av den vetenskapliga och psykoanalytiska helheten.

Slutord

I startfällan av denna uppsatsprocess var det för mig tydligt att Persefone var huvudpersonen i myten jag läste om. I viss mån var hon naturligtvis det, men ju längre in i processen jag tog mig blev det klart att en ensam gudinna (läs individ) inte utgör helheten av en given berättelse. Om jag fått frågan vart jag skulle landa i form av slutsats hade även det svaret sett annorlunda ut än den färdiga uppsatsen som presenterats. Liberal Arts-programmet har öppnat upp för möjligheten att se och följa nya vägar, även om man initialt valt ett annat spår. Jag har kommit till insikten att svaren i viss mån är mindre viktiga och att det är frågan det är frågan om.

Jag vill tacka min handledare Moa Ekbohm för vägledning och uppmuntran i både uppsatsskrivandet och i utbildningen i stort. Hennes breda kunskap och intresse för min uppsats har varit ett stöd och en sporre under hela processen.

Källförteckning

PRIMÄRLITTERATUR

- Athanassakis, A, & Wolkow, B. (2013). *The Orphic hymns* Baltimore : The Johns Hopkins University Press
- Björkeson, I. (2004). *De homeriska hymnerna* (Levande litteratur). Stockholm: Natur och kultur.
- Björkeson, I., & Hesiodos. (2003). *Theogonin ; och Verk och dagar* (Levande litteratur). Stockholm: Natur och kultur.
- Fry, Stephen (2017) *Mythos* England: Michael Joseph Ltd.
- Graves, Robert (1955) *The Greek Myths* (Nyutgåva 2012) New York: Penguin Books
- Jung, Carl Gustaf (1972) *Four Archetypes* (3:e upplagan 2003) England: Routledge
- Jung, Carl Gustaf, Kerényi, Carl (1941) *The Science of Mythology* (Nyutgåva 2001) England: Routledge
- Pomeroy, Sarah B. (1975) *Goddesses, Whores, Wives, and Slaves* (Nyupplaga 1995) New York: Pantheon Books
- Rönnerstrand, Torsten (1993) *Arketyperna och Litteraturen* Malmö: GLEERUPS FÖRLAG

SEKUNDÄRLITTERATUR

- Dominey, Charles Kent (1977) *ARCHETYPE AND IDEA: Some Points Of Correspondence Between Jung's Theory Of Archetypes And Plato's Theory Of Forms Diploma Thesis* (Handledare: A. N. Ammann) C. G. Jung Institute, Zurich (hämtad som Pdf 20180503) http://www.charlesdominey.com/documents/thesis_complete.pdf
- Kott, Jan (1984) *Theatre of Essence* s. 197-200 (1:a utgåvan) Evanston, Northwestern University Press
- Mastrorarde, Donald J. (2002) *Euripides Medea* (16:e utgåvan 2016) UK, Cambridge University Press
- Nisser, Erik ”På väg mot en drömpsykologi - Drömmar och Symboler” *Centrum för Jungiansk Psykologi AB* Nyhetsbrev Nr 40:1 (December 2005) (Hämtad som Pdf 20180501) http://www.cjp.se/nhtsbrev/saertryck_40-1.pdf
- Olsson, Bernt; Algulin Ingemar (1990). *Litteraturens historia i världen*. Stockholm: Norstedt
- Wittgenstein, Ludwig (1918) *Tractatus Logico-Philosophicus* UK, Milton Keynes

ORIGINALSPRÅK ORDSÖKSVERKTYG

ἀρχή (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Da%29rxh%2F>

τυπος (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Dtu%2Fpos>

ἀρχέτυπος (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3Da%29rxe%2Ftupos>

σύμβολον (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=su/mbolon>

μῦθος (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=mu=qos>

ἑκάτη (hämtad 20180503)

[http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3D*\(eka%2Fth](http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus%3Atext%3A1999.04.0057%3Aentry%3D*(eka%2Fth)

γαῖα (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=gai=a>

γῆ (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0057:entry=gh=>

μήτηρ (hämtad 20180503)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=mh/thr>

Δημήτηρ (hämtad 20180503)

http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0058:entry=*dhmh/thr

Περσεφόνη (hämtad 20180505)

<http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=Perseus:text:1999.04.0104:entry=persephone-bio-1>